

Gotlands runinskrifter 3

Bro socken

G 255 – G 257

Thorgunn Snædal

Bro kyrka

Av den äldsta kända kyrkan, som uppfördes i slutet av 1100-talet, återstår tornet och ett stort antal fasadstenar, som återanvänts i det nuvarande långhusets yttervägg. Den äldsta kyrkan har varit en huggstenskyrka med långhus, absidkor och torn, som uppförts i en följd. I mitten av 1200-talet ersattes det ursprungliga koret med det nuvarande. Det nuvarande långhuset uppfördes omkring 1300.

I Bro kyrka finns nu endast två runinskrifter. Gravhällen G 255 förvaras i inkusoriet. (bönekammaren). På södra väggen i ringkammaren finns en kort runinskrift och flera runliknande tecken, G 256. Otto von Friesen uppger i sina anteckningar år 1922 att han observerat ett par runor på södra väggen i nedersta tornrummet. Dessa runor har emellertid inte återfunnits.

255. Bro kyrka

Litteratur: L 1721. S 46. F 21. W 62. G. Wallin, Runographia Gothlandica (2) (Ups. Soc. Scient. Acta 1744/50, 1751), s. 129-131; C. G. Hilfeling, Resejournal 1800 (hs F m 57:9 i Kungl. Bibl.), s. 32; N. J. Ekdahl, Resa på Gotland 1826 (ATA), h 1, s. 16; Wiede, tab. 48; Kyrkoinventarium 1830 (ATA), 13.5.1872; P. A. Säve, Reseberättelse 1864 (ATA), s. 46; Gotland 1964 I (hs S 40 m i UUB), s. 133; H. Hildebrand, Rapport till RAÄ 13.5.1872 (ATA); S. Söderberg, Anteckningar 1891 (i Runor 8 ATA); Kyrkoinventarium 1919 (ATA); O. v. Friesen, Anteckningar 1922 (UUB), s. 46, Anteckningar 1924 (UUB), s. 65; V. Jansson, Runstenen från Bro socken, Gotland (i APhS 10, 1935-36), s. 1-13; H. Ronge, Några medeltida former av namnet Johan (i Personnamnsstudier 1964, Antroponymica Suecana 6), s. 130-144; E. Melefors, Byngen, Smissen och Listar. Inbyggarbeteckningar och husbondenamn på Gotland. 1. Typologi och ordbildning (1983), s. 133; S. B. F. Jansson, Rapport till RAÄ 10.5.1962 (ATA); I. Olsson, Ortnamn på Gotland (1984), s. 27. Th. Snædal,

Medan världen vakar. Studier i de gotländska runinskrifternas språk och kronologi (Runrön 16, 2002), s. 172-173.

Äldre avbildningar: C. G. Hilfeling, teckning 1800 i hs F m 57:4, tab. 5; C. Säve, teckning i Runanteckningar 15a (ATA); J. W. Hamner, foto 1922 (ATA); A. Edle, foto 1936 (ATA); I Andersson, foto 1944 (ATA); S. Hallgren, foto 1962 (ATA).

Gravhäll med runinskrift. Den är fastklamrad mot den södra väggen i inkusoriet (bönekammaren), till vänster om ingången.

De äldsta uppgifterna om denna gravhäll finns i G. Wallins Runographia. Han undersökte hällen i juli 1744. Den låg då på kyrkogården söder om kyrkan mellan långhusportalen och ”bruddörren”. Hällen låg kvar på samma plats vid C. G. Hilfelings besök i Bro år 1800 och när C. Säve undersökte den 1844 och 1854. Enligt en rapport som Hans Hildebrand lämnade till Vitterhetsakademien 1872 låg den utanför kyrkogården ”vid Visby-vägen”. Vid S. Söderbergs besök 1891 hade den återigen blivit inflyttad på kyrkogården och stod nu mot norra kyrkogårdsmuren. 1947 blev den fastklamrad (tyvärr uppochner) mot kyrkans västra sakristivägg, ca 60 cm ovanför marken och 130 cm S om sakristians nordvästra hörn; den flyttades våren 1994 till sin nuvarande plats.

Ljusgrå kalksten. Hällen är ställvis ganska svårt vittringsskadad. Särskilt i den nedre kanten är skadorna stora och inskriften delvis utplånad; också den vänstra kanten har svårt skadade partier. Längd 200 cm, bredd 97 cm, tjocklek 14 cm. Runhöjden är 9 cm. På hällens mitt finns ett bomärke tillhörigt Ytlings gård.

Inskrift (supplerad efter äldre läsningar):

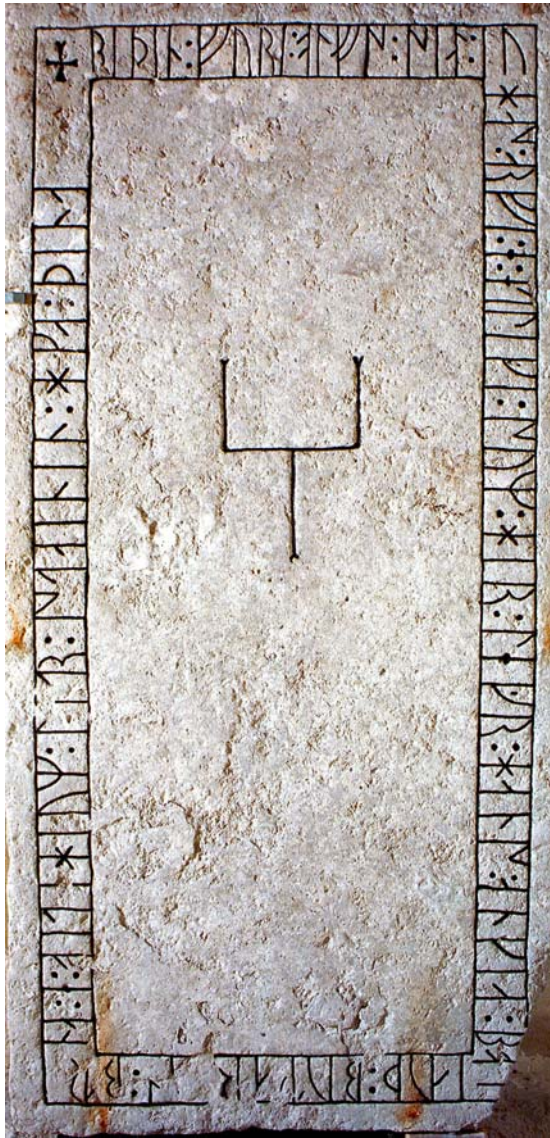
+ **bipin : furi : olāfs : siāl : iuhās : arfi : e : etligi : sum : hir : legr :**
 5 10 15 20 25 30 35 40
hans : ankia : bo-iaūp : butkar...s : bōrn- : e : oit-hium : l-tr
 45 50 55 60 65 70 75

: stainin : hka : þina

80 85 90

*Biðin fyrri Ólafs siāl Iūhans arfi ī Ytlingi, sum hier liggr.
Hans enkia, Bōtiaud Būtgaurs(?) borna ī Ūtoyum(?), lātr
stainin hagma þinna.*

»Bedjen för Olavs själ, Juhans arvinge i Ytlings, som här ligger.
Hans änka, Botiaud, Butgairs(?) dotter i Utoje(?), låter
hugga denna sten.»

G 255. Foto: Bengt A. Lundberg 1993.

Till läsningen: I 1 **b** är bistavens nedre del med ansättningen mot
huvudstaven borta i en flagring. 2 **i** och 4 **i** är grunda, de är inte stungna.
(I 2 **i** finns två fördjupningar, som utan tvivel är naturliga). 5 **n** har
ensidig bistav, liksom övriga **n**-runor i inskriften. Skiljetecken efter 5 **n** i

form av två punkter (kolon), samma form har övriga skiljetecken i inskriften. 7 **u** är ej stunget. 10 **o** har ensidiga bistavar, snett nedåt vänster. I 11 **l** är bistaven mycket grund och utvittrad. 12 **af** är en tydlig bindruna, 13 **s** har gotländsk form, liksom övriga **s**-runor i inskriften. 16 **ai** är bindruna. I bindrunan 20 **as** finns till vänster om huvudstaven en ytterst grund och vittrad **a**-bistav; till höger om huvudstaven finns en vittrad, uppåt vänster riktad fördjupning, som med all sannolikhet är naturlig. 21 **ar** är tydlig. 24 **e** är tydligt stungen med en djup, rundad punkt. Också 25 **e** är stungen med oval fördjupning, vinkelrätt mot huvudstaven. Runorna 25-30 **etligi** är säkra; toppen av 26 **t** och 27 **l** är borta i en skada. Mellan huvudstav och bistav i 29 **g** finns en grund diffus fördjupning, som bedöms vara rester av en stingning. 30 **i** och 35 **i** är ej stungna. Runorna 31-33 **sum** är tydliga, samma gäller 37-40 **legr**. I 38 **e** är punkten djup och rund. 39 **g** är tydligt stungen. I 41 **h** är bistavarna mycket grunda men säkra. 44 **s** är grund men säker. 45 **a** är säker trots att runan är starkt utvittrad. I 47 **k** finns en grund vittring mellan huvudstav och bistav; runan är ej stungen. 50 **b** och 51 **o** har förlorat sina toppar genom att hällens nedre högra hörn är avslaget; av den övre bistaven i 51 **o** återstår endast grunda spår. Runa 52 har förlorat den övre hälften i samma skada; inga spår av bistaven. Runföljden **iaup** är tydlig, liksom det följande skiljetecknet. I 55 **p** finns en grund fördjupning som troligen är naturlig. 56 **b** är skadad i basen genom en flagring. I 57 **u** finns en flagring mellan huvudstav och bistav, runan är ej stungen. Runa 58 är vittringsskadad; en **t**-bistav kan möjligen skönjas t.v. om huvudstaven; t.h. om huvudstaven finns svaga rester av en **k**-bistav i vittringsskadan. Runan skall snarast uppfattas som bindruna **tk**. I 59 **a** är huvudstavens övre del bortvittrad. I runa 60 **r** är nedre hälften av huvudstaven tydlig. I flagringen till höger om huvudstaven kan ytterst svaga spår av en **r**-bistav skönjas. Efter 60 **r** är ristningsytan bortflagrad på ett 7,5 cm långt stycke; där har funnits plats

för en runa. Omedelbart t.v. om huvudstaven i 61 **s** finns upptill en lodrät linje, avslutas med en rundad fördjupning i ytan. Runföljden 56-61 skulle kunna läsas **butkaris**, vilket skulle kunna vara en felristning för **butkairs**. I 61 **s** är första ledets övre del och mellersta ledets ansättning mot dess topp borta i en vittring. Av den övre punkten i skiljetecknet efter 61 **s** återstår endast ytterst svaga spår i nedre kanten av en flagring. 62 **b** har förlorat övre delen av huvudstaven och delar av bistavarna. Runa 63 **or** har förlorat den nedre tredjedelen. Upptill till höger om huvudstaven kan en böjd bistav spåras, sannolikt övre hälften av bistaven i en **r**-runa; av den nedre **o**-bistaven återstår endast mycket diffusa rester. I 64 **n** är bistaven mycket svag. Av runa 65 återstår huvudstaven, dess nedre del är skadad genom vittring; inga helt säkra spår av någon bistav, runan kan dock ha varit **a**. I skiljetecknet efter runa 65 är den övre punkten dock något vittrad. Nedre delen av 67 **o** är skadad genom en avflagring; genom flagringen har den undre bistaven och huvudstavens nedre del förlorats. I runa 68 är endast huvudstaven säker; runan är skadad på mitten; i den skadan finns en svårbedömd diagonal fördjupning, som sannolikt är naturlig. 69 **t** är säker. Av runa 70 återstår endast huvudstavens övre del och basen, mittpartiet borta i en vittring. Upptill till vänster kan möjligen svaga spår av övre bistaven i en **o**-runa skönjas, den nedre bistaven är helt bortvittrad. Runföljden 71-74 **hium** är tydlig. I 75 **l** är bistaven ytterst grund och osäker. Runa 76 har förlorat övre hälften i en djup vittring; inga säkra spår av bistavar. 77 **tr** är säker, liksom runföljden 78-84 **stainin**. I 80 **a** är den övre delen och bistaven grunda. 85 **h** är grund i sina nedre delar. I 86 **k** finns till vänster om huvudstaven en grund fördjupning, som säkerligen är naturlig; runföljden 85-87 skall alltså läsas **hka**. I skiljetecknet efter 87 **a** är den nedre punkten skadad genom vittring. 89 **i** är ej stungen.

Äldre läsningar av betydelse är G. Wallins, C. G. Hilfelings och O. v. Friesens. För jämförelsens skull redovisas här även N. J. Ekdahls läsning.

E. Wesséns och S. B. F. Janssons läsningar överensstämmer på alla väsentliga punkter med den som presenteras ovan.

G. Wallin (1744): + **bipin : furi : olfs : sial : iuhas : rfi :**
e : etliki : sum : hir : legr : hans : inkia : botiaup : but ... nie :
aitohium : l ...tr : stainin : haka : pina

C. G. Hilfeling (1800): + **bipin : fyri : tufas : sial : iuhsarfa : e :**
itlengi : sum : her : ligr : hans : enkia : botaup : pus ...
ipe oiionium : iar : stinhin : huki : pina

N. J. Ekdahl (1826): + **bipin : fur : mtifs : si- : iuhs : arfa : e : etliki :**
sum : hir : ligr : ians : inkia : bu--aup : butk...-s : a... p : i : aito :
hium : litr : stainin : hka : pina :

O. v. Friesen (1922): + **bipin : furi : olafs : sial : iuhas : arfi : i : etligi :**
sum : hir : legr : hans : ankia : bo-iaup : butkai... es : bornq : e : -
--thium : --tr : stainin : haka : pina

Skillnaderna mellan de olika läsningarna rör främst de skadade partierna. O. v. Friesen är den förste som läst hela inskriften och även lämnar en noggrann redovisning av de skadade delarna av inskriften.

Namnet *Iōhan/Iūhan* och *Ōlafr* hör till de vanligaste i det gotländska runmaterialet med omkring 30 respektive 25 belägg. *Bōtþiuð*, se vidare G 35, är belagt ytterligare 4 gånger. Det tredje namnet i inskriften har troligen varit *Būtgair*. Från och med 1200-talet märks en tendens till växling mellan *ō* och *ū* i namnformer som *Bōtgair/Būtgair*, *Rōþauð/Rūþiauð* etc., se Th. Snædal a.a. s. 197-198.

I sin tolkning av inskriften anser G. Wallin att runföljden **etlikt** (G. Wallins läsning) syftar på Gården Ytlings, belägen en dryg kilometer

sydväst om Bro kyrka. C. Säve anslöt sig dock inte till denna tolkning. I sin normaliserade text (S 46) skriver han ordet med liten begynnelsebokstav, utan att ge någon översättning. V. Jansson (a.a. s. 5) menar att C. Säve har uppfattat det som det fornsvenska ordet *ätlinge*, ättling, avkomling (J. Rydquist, Svenska språkets lagar 2, s. 204).

V. Jansson ansluter sig till G. Wallins tolkning och visar att det föreligger inga formella språkliga hinder för denna tolkning: ”Ytlings uttalas i nygutn. *Öitlings* (Sveriges Familjenamn 1929, sid. 248). På samma sätt som användningen av *e*-runa för gammalt långt *i* förklaras av den öppning *i* erfarit före övergången till diftong, kan bruket av *e*-runa i *etliki* förklaras av att *y* undergått en motsvarande utveckling. *e*-runa är det tecken, som torde ha legat närmast till hands att använda. Man skulle kunna tänka sig en *ö*-runa, men det gutniska runalfabetet saknade som bekant dylik.” (a.a. s. 5-6).

I. Olsson ansluter sig till denna tolkning (a.a. s. 27): ”...Ytlings i Bro, vilket skrivs *Etliki* i en runinskrift och *Ytling* 1485. Namnet innehåller sannolikt *ytlingar*, bildat till ut, alltså ”de som bor längre ut” och en ändelse *-ia*, som gett hela namnet betydelsen ”det ytlingarna tillhöriga, ytlingarnas gård”, Om ljudutvecklingen i Ytlings, se Th. Snædal a.a. s. 195.

Ytterligare stöd för denna tolkning är att bomärket på stenen tillhör gården Ytlings. P. A. Säve uppger att märket tillhör Lilla Åby. Två sagesmän i socknen, Anders Samuelsson, Stenstugu, och Ivar Bolin, Ytlings, hänför det dock bestämt till Ytlings (muntligen till Th. Snædal).

Det andra gårdnamnet i inskriften **oit-hium** är mera svårtolkat. V. Jansson menar att det är gården *Utoje* i Fleringe socken, knappt 2 km söder om Fleringe kyrka, som åsyftas (a.a. s. 9). Han normaliserar runföljden till *Utoyum*. Förleden uppfattar han som *Ut-*: ”Gammalt långt *u* har i nygutn. diftongerats till *äu* (...) men i nämnda ortnamn har andra stavelsens *oi* genom någon slags antecipation åstadkommit uttalet ”*Åitoie* eller *Åjtåja*”. I sitt resonemang om efterleden menar V. Jansson

att skrivningen *hi* för *i* kan vara influerad av fastlandets rättstavning, där följden *ghi* för etymologiskt *i* är ganska vanlig.

Det är dock knappast nödvändigt att räkna med fastländskt inflytande för att förklara **h**-runan i efterleden för väntat *i* eller *y*. *h*-ljudet har en något osäker ställning i gutniskan. Dess närvaro i detta sammanhang kan bero på inflytande från *t*-ljudet i förleden, som lett till en aspirering av efterledens början (postaspirering).

V. Janssons normalisering tyder på att han uppfattat efterleden som dat. pl. av *oy*, ö. Andra äldre belägg är få, men motsäger inte denna tolkning. I kyrkoräkenskaperna 1614 skrivs det *Øytøe*, *Øtøe*. I Lars Neogards Gautau-Minning 1732 skrivs det *vtui*. Gården ligger på ett impediment i ett låglänt område, som ännu på 1800-talet till stor del bestod av träskmarker. Gårdens namn har således varit *Ūtoyar*, nygutn. *Oitoyar*, 'utöarna' (jfr. Th. Snædal a.a. s. 195).

Ordet *borna*, dotter, förekommer också i inskrifterna G 33 och G 36. Enligt V. Jansson bör det snarast ses som substantiverat perf.part. till *bera* med en ursprunglig betydelse "den födda" (a.a. s. 7-8 och 12-13); jfr Th. Snædal a.a. s. 196f.

V. Janssons noggranna genomgång av inskriftens språkformer leder honom fram till slutsatsen att hällen inte kan vara äldre än början av 1400-talet. Den visar dock äldre run- och språkformer än de inskrifter som säkert är daterade till 1400-talets mitt eller andra hälft, exempelvis G 100 och G 174; det förefaller därför troligt att Brohällen skall hänföras till 1400-talets början eller första hälft. Th. Snædal, a.a. s. 172, instämmer i denna datering.

256. Bro kyrka

Litteratur: F 22. W. 63. O. v. Friesen, Anteckningar 7.8.1922 (UUB).

Runor och runliknande tecken i nedersta tornrummet och ringkammaren.

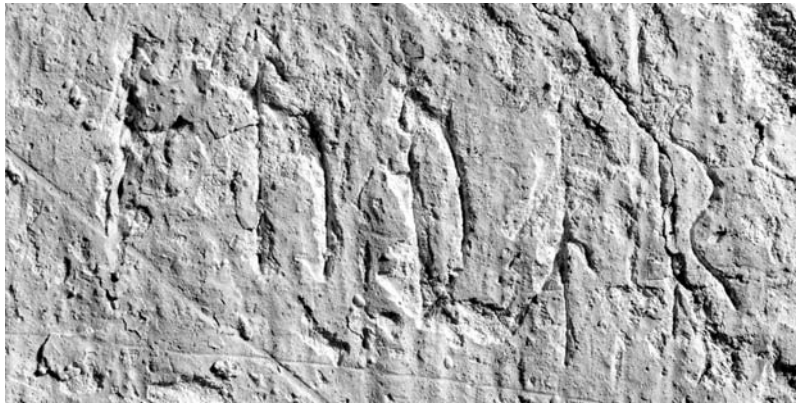
a. Den ende som tycks ha sett dessa runor är O. v. Friesen. I sin anteckningsbok om fältarbetet på Gotland 1922 har han antecknat följande: ”7/8-22. Bro kka. I nedersta tornrummet, på södra muren, till höger om kyrkans västra ingång, finnas i manshöjd från marken enstaka runtecken.” E. Wessén kunde inte återfinna dessa runtecken vid sin inventering 1944. De har också senare förgäves eftersökts.

b. På södra väggen i ringkammaren ca 138 över golvet och 30 cm från sydvästra hörnet, finns några runor och runliknande tecken. Runorna är svåra att urskilja bland ovidkommande streck och sprickor. Följande runor är dock säkra:

Inskrift:

f u þ o r...

5

G256b. Foto: Bengt A. Lundberg 1993.

Till läsningen: Runhöjden är 2,4–2,9 cm. Av den övre bistaven i 1 **f** återstår endast spetsen, resten finns troligen under en klick puts. 3 **þ** har D-liknande form. Mellan runorna 4 och 5 går en del av en stor cirkel. Efter 5 **r** finns en djup skada i putsen, till höger om den finns några diffusa streck som inte kan bedömas närmare. Inskriften är de första fem runorna i futharken. Inskriftens postquem är tornets tillkomsttid vid

1100-talets slut. Med all säkerhet är det yngre och tillhör senmedeltiden 1400- eller 1500-talet.

Snett till vänster om och nedanför runorna finns ett par runliknande tecken.

257. Bro Stajnkalm, Bro socken

Litteratur: L 2015, S 47, F 22. Rannsakingar efter Antikviteter 1667, bd 2 (1969), s. 320; G. Wallin, Runographia Gothlandica (2), (i Ups. Soc. Scient. Acta 1744/55, tr 1751), s. 131-132; G. Geijer, Sv. r. häfvder 1, s. 153; O. Carlén, Blad ur Gotlands historia (1862), s. 260.

Äldre avbildningar: Teckning i Rannsakingarna (a.a) s. 320; Teckning i G. Wallins Runographia s. 132; Teckning i P. A. Säve R 623:4, s. 330.

Runor och runliknande tecken i kalkstenshäll vid Bro Stajnkalm, nu försvunna.

De äldsta uppgifterna om denna inskrift finns i Rannsakingarna från 1667, s. 320: ”Findess paa Bro heid en stor och forferdelig stenkalm eller stenhob, er den med menniske hender sammen kastet, da er det it skrecheligt opus, om denne er saadan sagn der uti skulle Vistess, Vare och bo troid och spöcheri. Strax ute for denne stenkalm paa brede flisen och klippen findess uthuggen dise Character:

B. 4 R p h b R

I Runographia (s. 131 f.) beskriver G. Wallin inskriften vid stajnkalmen utförligt. Av hans uppgifter framgår att den befann sig kalkstenshällen där vägbanan gick fram. Inskriften var därför utsatt för hårt slitage från såväl fotgängare som hästar och hästvagnar och redan på Wallins tid mycket illa medfaren:

A B R | ƿ ʁ ʁ |
└─┘

Trots att skillnaderna mellan Rannsakingarnas och G. Wallins sätt att återge inskriften är ganska stora råder det knappast något tvivel om att det verkligen rör sig om samma inskrift. Bomärket, som är identiskt i båda avritningarna har tillhört gården Suderbys och andra tecken i inskriften kan ha tillhört gårdarna Skogs, Ringvede och Stenstugu.¹

J. G. Liljegrens Runurkunder stöder sig på G. Wallins uppgifter: ”Runmynderna ölbrfösl och derunder ett bomärke.” I C. Säves Gutniska Urkunder har inskriften nr 47. C. Säve verkar inte ha sett G. Wallins läsning utan har snarare översatt Liljegrens läsning till runor: ”nr 47: - L 2045 (utan att nämna stället); ej återfunnen: ʁ ʁ ʁ ʁ ʁ ʁ ʁ ʁ” J. G. Liljegen och C. Säve ger alltså **ʁ**-runan ljudvärdet ö.

J. G. Liljegen tar upp inskriften under rubriken **Gränsmärken** (a.a. s. 239). Ingenting i de äldre beskrivningarna av platsen tyder dock på en sådan funktion.

Trots G. Wallins noggranna beskrivning av Bro Stajnkalm och inskriftens omgivning är hans uppgifter om var ristningen befann sig i förhållande till röset ganska vaga. Han anger att det var nära röset och i själva vägbanan. För omkring 100 år sedan flyttades landsvägen ännu närmare röset; det är troligt att inskriften försvann i samband med vägomläggningen.

Efter G. Wallin tycks ingen ha undersökt runorna, som troligen snart blev helt utnötta. Grus och sand kan också ha dolt dem med tiden, se vidare följande artikel. Varken Rannsakingarnas eller G. Wallins uppteckning leder fram till någon språklig mening. Rannsakingarna

¹ Bomärkena har identifierats med hjälp av Johan Larsson Gotländska får- och bomärken, Landsarkivet A 31:1 s. 64-66 och Gotländska Bomärken samlade av Ludvig Fegraeus, nu i Gotlands fornsal.

kallar dem inte för runor utan ”Character” och G. Wallin tycks inte ha uppfattat dem som äkta runor (”Ultimus ac inferior ceteris monogrammati similior quam runæ.”).

Det är möjligt att vetskapen om denna ristning är orsaken till att den runinskrift som H. N. Strelow hänför till Torsburgen också har attribuerats till Bro Stajnkalm. Se vidare nedan.

Bro Stajnkalm, Bro socken. Fiktiv runinskrift

Litteratur: H. N. Strelow, *Cronica Guthilandorum* 1633, s. 35; O. Worm, *Mon. Dan.* 1643, s. 451; S. Poulsen Hudichaer, *Prosodia Danica* (utg. postumt 1671), nytryck i *Danske Metrikere* 2, 1954 s. 187; H. Spegel, *Rudera Gothlandica* 1683 (tr. 1901), s. 39; C. G. Hilfeling, *Resejournal* 1799 (hs F m 57:6 i Kungl. Bibl.), s. 30, *Resejournal* 1801 (hs F m 57:8 i Kungl. Bibl.), s. 27; P. A. Säve, *Gotländska samlingar IV* (hs 623:2 i UUB), s. 330, S 170 I (Visby); *Svenska Arbetaren* 11.4.1863; *Gotlands Allehanda* 27.3.1885.

Äldre avbildningar: H. N. Strelow, a.a. s. 35; P. A. Säve, teckning i *Gotländska samlingar IV*, a.a. s. 330.

I sin *Cronica Guthilandorum* berättar H. N. Strelow (a.a. s. 35) om Thoro, hövding över de gotlänningar som enligt lotten dömdes att lämna Gotland. Han föredrog emellertid att kämpa för deras rätt att stanna kvar: ”Bedre at lede noget Ont hiemme / end sig udi fremmede land begufue / med møde oc Blods udgydelse at søge sin Føde / oc lade de andre side hiemme i deris Herlighed oc Rolighed.” Thoro härstammade, enligt H. N. Strelow, från gården Heideby i Kräklingbo socken. Han sökte sig så småningom med sitt folk till Torsburgen i sin hemsocken. Efter hans död lät hans fader ”hugge udi et Træ /disse efterskrefne Bogstafue”. Därefter följer runinskrift med translitterering:

eiso : lang : ok uko : brkeþ : finþis : skato : mino.

H. N. Strelow ger sedan en förklaring av inskriftens innebörd: ”Det är 6 alne lang / oc 6 Fode brede var hans Søn / som hand kaldede sin Skat. Her efter er megit grafuit oc leet / i den Meening / de vilde finde en stor Skat aff hans Guld oc Sølff bortgiemt.”

Denna inskrift, som enligt H. N. Strelow fanns vid Torsburgen, dyker sedan upp hos både C. G. Hilfeling och P. A. Säve, som förlagt den till olika platser. Det tycks röra sig om en vandringssägen som hänförs till platser där man trodde sig veta att skatter var dolda.

I Resejournalen för 1799 skriver C. G. Hilfeling under en resa på södra Gotland: ”Man kände ingen Tradition om dessa ställen – utom ett stycke väg Norr härifrån i en skog Burs tillhörig en stor skat skulle vara gömd, man tror här att Strelow med orden Eiso Lang oc uko Breid finnes skato mino betecknar denna Skattens betydighet – fast han säger den finnas på Thorsburgen och andra vid Bro. På Gothländska kallas tömmen Eso eller Eiso, plural Eserne, eller Eiserne, Tömmarna – och Uko, et ok, således vill Strelows ord och vers saga: Lång som en Tömm och bred som ett ok befinnes min Skatt.” (a.a. s. 29). Det är inte känt vilken plats i Burs socken som C. G. Hilfeling avsåg, men troligen menade han Stavgard vid Bandelundaviken, dit sägnerna om Stavars skatt var knutna och där en stor silverskatt hittades 1975.

Två år senare, i Resejournalen för 1908, har C. G. Hilfeling nya uppgifter om inskriften: ”En Fjerdingsväg nära Bro kyrka vid stora landsvägen till höger från Visby och Bro hed (:Hejde) ligger ett stort stenrör kallat Bro Stenkalm...Midt för detta rör och på själva landsvägen skall finnas runor på släta hällen, näml. de av Strelow upgifne Stropher - Eiso lang ok uko breid findes Skato mino - nu var det omöjligt att finna dem, emedan de med mycket grus voro oferhögde, och Stället precis ej kunde upgifas.” (a.a. s. 27).

P. A. Säve nämner inskriften på några ställen i sina samlingar och redovisar dess anknytning till Bro Stenkalm (a.a. s. 330): ”**eiso : lang :** **ok : uko :** ect (Strelow sid. 35 Hilfeling II, s. 27 : Midt f. detta rör...(osv.

se ovan) *Hilfeling IV*, sid. 20...” På släta hällen midt emot (Bro Stenkalm) där landsvägen går, skönjes ännu med möda de bekanta runorna: **eiso lang ok uko braiþ finþis skato mino**. Gustaf Lindvall, arbetskarl vid Haides i Fole, sade att ”läsning” fanns på hällen (i Bro) mittemot stenkalmen, ett par stenkast närmare åt Bro kyrka, söder om vägen...eller samma sida som stenkalmen.”

Det är möjligt att vetskapen om att det faktiskt funnits ”läsning” på kalkstenshällen vid stenkalmen (se föregående artikel) lett till att H. N. Strelows inskrift förlagts dit.

Både C. G. *Hilfeling* och P. A. Sävve stöder sig på H. N. Strelows uppgifter även om de hänför ristningen till en annan plats. Varifrån H. N. Strelow har sina uppgifter är däremot omöjligt att spåra. Han är den ende krönikören som nämner runorna i samband med Gutasagans utvandringssägen. Hans huvudkälla, förutom Gutasagan, är *Nicholas Petrejus Kronika* (författad på latin i början av 1570-talet, tryckt 1695) och den danske historikern *Claus Lyschanders* år 1622 utgivna ”*Danske Kongers Slectebog*”, som i sin tur i stor utsträckning bygger på N. Petrejus då ännu otryckta krönika. (Ulf Dittmer: *Hans Nielsøn Strelow och hans Gotländska krönika*, *Gotländskt Arkiv* 1961 s. 109-111). C. Lyschanders version av utvandringssägen är i det närmaste identisk med N. Petrejus och nämner ej heller någon runinskrift. H. N. Strelows efterföljare, *Haqvin Spegel*, tar inte heller med uppgiften om runinskriften i sin *Rudera Gothlandica*.

I sin undersökning av H. N. Strelows källor till krönikan kommer U. Dittmar fram till slutsatsen ”att någon form av källa alltid ligger till grund för Strelows uppgifter...”. Källornas beskaffenhet är däremot svårare att avgöra. Enligt U. Dittmar hade han tillgång till källor som ”folksagor och traditioner, lagböcker, annaler, inskriptionsband i kyrkorna och verkliga urkunder” (a.a. s. 138). Det är i och för sig inte uteslutet att H. N. Strelow har känt till sägner som knöt runinskriften till Torsburgen, men troligare är att han själv har fogat in den i utvandringssägnerna under inflytande av C. Lyschanders berättelse (a.a.

s. 34-35) om den cimbriske kungen Vise eller Vese som skall vara begravnen i Hedeby och att där skall finnas följande runskrivna rader:
 Hi liger Vese aff Hetum by
 Under aabna himlum oc vodum sky.

»Här ligge Vese av Hedeby
 under öppen himmel och våtan sky»

Om ristningens anknytning till Bro är äldre än H. N. Strelows uppgifter om Torsburgen är omöjligt att avgöra. Enligt gutniska sägner var hövdingen Balder i Bro, bror till den beryktade Takstainar i Lärbro, begravd i stenkalden, där hans förvarade skatt är ”ese lang och uke brajd”. Den sägnen nedtecknades emellertid först på 1800-talet och behöver inte vara identisk med de traditioner som först förband Bro med den fiktiva inskriften.

Inskriftens ursprung förlorar sig alltså i historiens dunkel. Men trots att den med all säkerhet aldrig har existerat i sinnevärlden är den av stort kulturhistoriskt intresse. På H. N. Strelows tid var runorna ännu i bruk bland de gotländska bönderna och det är därför naturligt att även sägnernas inskrifter var ristade med runor.

Dessa inskrifter behandlas mer ingående under Fiktiva runinskrifter.